

□ TASAVVUF. Süfîler tasavvufun temel esaslarına asıl (çoğulu usûl), ikinci derecedeki esaslarına da fer' (çoğulu fûrû) adını verirler. Serrâc'a göre tevhid, mârifet, iman, yakîn ve sıdk birer asıl, bunların temeli olan hidayet ise aslû'l-usuldür. Haller, makamlar, ameller, taatlar bu asılların fer'leridir.

Süfîler nelerin asıl olduğu konusunda değişik fikirler ileri sürmüşlerdir. İlk süfîlerden Sehl et-Tüsterî'ye göre Kur'an'a sınıksız sarılmak, sünnete uymak, helâl yemek, eziyet etmemek, gûnahtan sakınmak, tevbe etmek, hakları yerine getirmek tasavvufun esaslarıdır. Nasrâbâdî ise tasavvufun esaslarını şöyle sıralar: Kur'an ve hadise sınıksız bağlanmak, hevâ\* yı, hevesi ve bid'atları terketmek, şeyhlere saygı göstermek, halkın hatalarını hoş görmek, dostlarla iyi geçinmek ve onlara hizmet etmek, güzel huy sahibi olmak, evrâd\* a devam etmek, te'vile ve ruhsatlara yanaşmamak. Bünân el-Hammâl ise vaad edilen rızkın verileceğine güvenmeyi, emirleri yerine getirmeyi, derunî halleri kontrol etmeyi, dünya ve âhiret kaygısını içinden atarak hakka sarılmayı tasavvufun aslı olarak kabul eder.

Süfîler iyilik ve kötülüklerin kökünü ve kaynağını tesbit için çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Hâtim el-Asamm'a göre taatın aslı korku, ümit ve sevgi; günahın aslı kibir, hırs ve hasettir. Ebû'l-Hüseyn el-Fârisî cömert, alçak gönüllü, kanaatkâr ve iyi huylu olmayı iyiliğin aslı sayar. Hücvîrî, gerek asıl gerekse fer' olan şeylerin bir zâhiri, bir de bâtnını bulunduğunu söyler. Usûlün zâhiri kelime-i şehâdet, bâtnını mârifetin hakikatidir. Fûrûnün zâhiri sürekli ve düzenli amel, bâtnını iyi niyettir. Bâtnını olmayan hakikatin (tasavvufun) zâhiri münâfıklık, zâhirsiz hakikatin bâtnını zındıklıktır. Bunun gibi bâtnsız şeriatın zâhiri alâyiş, zâhirsiz şeriatın bâtnını hevâ ve hevestir. Süfîler rûsûm\* dan usule kaçarlardı, yani şekilciliği bırakarak meselelerin köküne ve kaynağına inerler. Onlar vusûl için usule riayeti şart koşar, birçok bid'at ve dalâletin asıllara dikkat etmemekten kaynaklandığını söylerler. Meselâ bütün mutasavvıflara göre Allah'a eren kul hür olur. Burada hürriyet, Allah'ın emir ve yasaklarına uyup uymama konusunda hür ve serbest olma mânâsına değil Allah'tan başkasına kul olmama, Allah'a tam olarak kul ol-

ma anlamına gelmektedir. Bu noktada İbâhîliğe kayanlar usulü dikkate almadıkları için sapmışlardır. İbnü'l-Arabî'ye göre aslın özelliği gizli kalmak, fer'in özelliği açıkça çıkmaktır. Onun için diğer asıllar gibi eşyanın aslı olan hak da gizli ve gaybdır. Onun fer'i yani tecellisi açıktır. Tecelliler ondan gelir, yine ona dönerler. Çünkü her şey aslına rücu eder.

Tasavvufta asıllar umumiyetle on olarak tesbit edilmiştir. Herevî'nin *Menâzilü's-sâ'irin*'de tesbit ettiği on esas şunlardır: Kast, azim, irade, edep, yakîn, üns, zikir, fakr, gınâ, makâmü'l-murâd. Necmeddîn-i Kübrâ'nın *el-Uşûlü'l-âşere* risâlesinde açıkladığı on esas da şunlardır: Tevbe, zühd, tevekkül, kanaat, uzlet, zikir, Allah'a teveccüh, sabır, murakabe, rızâ. İlk zamanlarda asıl diye bahsedilen hususlar daha sonraları tasavvufî makamlar olarak görülmüştür. Tarikat ve tekke âdâb ve erkânına da usul denir.

#### BİBLİYOGRAFYA :

Hakîm et-Tirmizî, *Hatmü'l-evliyâ'*, s. 270, 591; Serrâc, *el-Lüma'*, s. 288, 433, 531; Sülemî, *Tabakât*, s. 210, 215, 294, 400, 485; Kuseyri, *er-Risâle*, s. 731; Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb*, Tahran 1337 hş., s. 369; Baklî, *Meşrebü'l-ervâh*, s. 67; a.mlf., *Şerh-i Şaḥiyyât*, Tahran 1360 hş./1981, s. 578; İbnü'l-Arabî, *el-Fütûḥ*, I, 4, 75; III, 346; IV, 248; Herevî, *Menâzil*, s. 25; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Medâricü's-sâlikîn*, Beyrut 1403/1983, I, 508; Şâtibî, *el-İ'tisâm*, I, 97.



SÜLEYMAN ULUDAĞ

□ FELSEFE. Aristo'ya göre asıl, varlığı meydana getiren maddî, sûrî, fâil ve gaye sebeplerden yalnız maddî sebep anlamında kullanılır. Bu anlamda sebep maddî bir varlığı ifade eder ki bu maddede bir başka şeyin varlığı için zaruri ve asıl sebeptir. Meselâ gümüş, vazunun; ağaç, sandalyenin asıl maddesi ve dolaşısıyla sebebidir.

Mantık terminolojisinde asıl, kavram (tasavvurat) ve önerme (tasdikat) mantığının temel konularını ve gayelerini belirleyen bir terimdir. Meselâ kavramların aslı beş küllîdir (cins, nevi, fasil, hassa, araz), gayesi ise ispat teorisinde uygulanan kıyastır. Çünkü hükmü teşkil eden asıl unsur tek tek kavramlardır; kıyası meydana getiren asıl unsur ise önermelerdir (hükümler). Şu halde kavramlar yoksa hükümler de yoktur. Hükümler yoksa kıyastan da söz edilemez. Çünkü aslın bulunmadığı yerde fer'in varlığını düşünmek mümkün değildir.

#### BİBLİYOGRAFYA :

Aristoteles [Aristo], *Metaphysica* (trc. Tricot), Paris 1953, s. 10, 13, 25 vd.; Gazzâlî, *Mî'yârü'l-ilm*, s. 68 vd.; a.mlf., *Maḳâşidü'l-felâsife* (nşr. Süleyman Dünya), Kahire 1961, s. 34 vd.; Tehânevî, *Keşşâf*, I, 85; E. Goblot, *Traité de logique*, Paris 1941, s. 43.



M. NACİ BOLAY

#### ÂSİM b. ADİ

(عاصم بن عدی)

Ebû Amr Âsım b. Adî b. el-Cedd el-Belevî el-Aclânî (ö. 45/665)

**Hz. Peygamber'in Mescid-i Dirâr'ı ortadan kaldırmak için görevlendirdiği sahâbî.**

Kaynaklarda künyesi Ebû Abdullah diye de kaydedilir. Fiilen Bedir Savaşı'na iştirak etmemiş olmasına rağmen ittifakla "Bedri" kabul edilmiştir; zira Hz. Peygamber Bedir'e giderken gördüğü lüzum üzerine Âsım'ı Medine'nin Kubâ ve Âliye bölgesi halkının başında bırakmış, savaş sonrasında da ganimetten payını vermiştir.

Âsım b. Adî Hz. Peygamber'le birlikte diğer bütün savaşlara katıldı. Tebük Seferi hazırlıkları sırasında orduya yetmiş **vesk\*** hurma bağışladı. Sefer dönüşünde Hz. Peygamber onu Mâlik b. Duşşüm es-Sâlimî ile birlikte, münafıkların İslâmiyet aleyhindeki faaliyetlerini daha rahat bir şekilde sürdürmek için yaptırarak Mescid-i Dirâr'ı ortadan kaldırarak görevlendirdi. İki sahâbî bu görevi başarıyla tamamladı.

**Mülâane\*** ile ilgili rivayetlerin çoğunda konuyu Hz. Peygamber'e arzeden aracı kişi olarak görülen Âsım b. Adî'den oğlu Ebû'l-Beddâh, Sehl b. Sa'd ve Âmir eş-Şa'bî rivayette bulunmuşlardır. Mina'da şeytan taşlama ile ilgili olarak Hz. Peygamber'den naklettiği bir hadis de Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, *el-Muvatta'* ve Dârimî'de rivayet edilmiştir.

Âsım b. Adî 115 veya 120 yaşlarında vefat etmiştir.

#### BİBLİYOGRAFYA :

Wensinck, *Mu'cem*, "Âsım b. Adî" md.; *Müsned*, V, 450; Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 101, 114, 160; II, 719; III, 991, 1046-1048, 1115; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 12; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 326; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, III, 114-115; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), II, 346; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 49.



ABDULLAH AYDINLI